

Rapport

SAMENLEVINGSONDERZOEK OOST-NEDERLAND

Acceptatie van LHBTI+'ers in Gelderland en Overijssel

April 2019

COLOFON

Uitgave

I&O Research
Zuiderval 70
Postbus 563
7500 AN Enschede

Rapportnummer

2019/014

Datum

April 2019

Opdrachtgevers

Opdrachtgever

Meldpunt Discriminatie en Pesten (MDP)

Mogelijk gemaakt door:

Samenwerkingsverband ADV's Oost-Nederland

Gefinancierd door:

Provincies Gelderland en Overijssel

Auteur(s)

Leon Heuzels, Roy van der Hoeve

Bestellingen

Exemplaren zijn verkrijgbaar bij de opdrachtgever.

Het overnemen uit deze publicatie is toegestaan, mits de bron duidelijk wordt vermeld.

INHOUDSOPGAVE

1. Samenvatting	5
2. Inleiding	9
2.1 Achtergrond en doelstelling	9
2.2 Werkwijze en respons	9
2.3 Leeswijzer	12
3. Buurt en leefomgeving	14
3.1 Sociale cohesie en veiligheid	14
3.2 Verhuizen	17
4. Acceptatie van LHBTI+'ers	20
4.1 Woon- en leefomgeving	20
4.2 Zichtbaarheid en bekendheid voorzieningen	24
5. Ervaringen en incidenten LHBTI+'ers	28
5.1 Ervaren acceptatie	28
5.2 Discriminatie en incidenten	30
1. Stedelijkheid in Nederland	33

1

HOOFDSTUK

Samenvatting

1. Samenvatting

'Ik stuur mijzelf aan als ik merk dat ik zelf iemand beoordeel, zonder dat ik hem of haar echt ken. Mijn boodschap: Kijk niet naar uiterlijk, kijk naar de binnenkant. Praat met iedereen! Jij moet zelf de eerste stap zetten en zorg dat je zélf iedereen accepteert.'

Het laatste belevingsonderzoek naar acceptatie en discriminatie in Oost-Nederland dateert uit 2014¹. De provincies Gelderland en Overijssel willen in het bijzonder, naar aanleiding van cijfers uit 2017 met betrekking tot discriminatie en incidenten, weten in welke mate de groep LHBTI+² anno nu geaccepteerd worden. Vanuit het samenwerkingsverband ADV-Oost – bestaande uit de vijf antidiscriminatiebureaus in deze provincies - is dit onderzoek geïnitieerd en in samenwerking met I&O Research is het onderzoek vormgegeven. I&O Research verzorgde hierop de uitvoering van het onderzoek.

In totaal hebben bijna 5.500 inwoners van Oost-Nederland een vragenlijst ingevuld over de in hun leefomgeving ervaren sociale cohesie, leefbaarheid en acceptatie van LHBTI+'ers. Onder hen bevonden zich ook 647 LHBTI+'ers. Dit zijn voldoende reacties om uitspraken te kunnen doen over de acceptatie van deze groep in Oost-Nederland. In dit rapport wordt bij vergelijkingen veelal onderscheid gemaakt tussen "de doelgroep" (LHBTI+'ers) en "de rest van de inwoners" (gedefinieerd als: niet-LHBTI+'ers). Hieronder volgen korte toelichtingen bij de belangrijkste conclusies. Een volledig overzicht van de achtergrond van het onderzoek, alle resultaten, een grafische weergave hiervan en aanvullende analyses zijn te vinden in de inleiding (H2) en de inhoudelijke hoofdstukken van dit rapport (H3 t/m H5).

1. LHBTI+'ers ervaren de buurt waar ze wonen anders

Ongeveer driekwart van alle inwoners in Oost-Nederland vindt dat de buren op een prettige manier met elkaar omgaan. Gemiddeld genomen zeggen daarbij zes op de tien niet-LHBTI+'ers dat zij zich thuis voelen bij de mensen in de buurt. In Overijssel is een verschil waargenomen in de opvattingen van LHBTI+'ers en niet-LHBTI+'ers. Daar zegt bijvoorbeeld maar een op de drie LHBTI+'ers dat zij in een gezellige buurt wonen, tegenover de helft van inwoners die niet tot die categorie behoren. Ook hebben LHBTI+'ers minder contact met andere buurtbewoners, voelen ze zich minder thuis in de buurt en vinden ze dat buren minder prettig met elkaar omgaan. Dit impliceert dat zij in Overijssel de sociale cohesie in de buurt minder goed beleven. Op deze punten is in Gelderland geen significant verschil gevonden.

Dat LHBTI+'ers de samenhang in de buurt minder goed ervaren dan het geval is, leidt er mogelijk ook toe dat LHBTI+'ers vaker (een wens hebben om te) verhuizen. Hoewel er veel redenen zijn waarom mensen kunnen verhuizen en er vaak meerdere omstandigheden aan ten grondslag liggen, halen LHBTI+'ers bij de redenen waarom zij (willen) verhuizen, significant vaker een reden uit de buurt aan. Voorbeelden zijn het niet thuis voelen in de buurt, de buurt(bewoners) niet gezellig vinden of een onveilig gevoel in de buurt te hebben. Daarbij is rekening gehouden met het gegeven dat jongeren vaker verhuizen dan ouderen. LHBTI+'ers in de leeftijdscategorieën tussen 30 en 49 jaar verhuizen vaker dan niet-LHBTI+'ers. In andere leeftijdsgroepen zijn verder geen verschillen gevonden.

LHBTI+'ers voelen zich vaker onveilig

Gevoelens van onveiligheid komen onder alle inwoners voor. Tussen de twintig en dertig procent van de inwoners voelt zich in de vijf veiligheidsregio's van Gelderland en Overijssel 'wel eens' tot vaak onveilig. Het provinciale gemiddelde onder LHBTI+'ers ligt echter bijna dubbel zo hoog. In Gelderland en Overijssel voelen meer dan vier op de tien LHBTI+'ers zich 'wel eens' tot vaak onveilig. Wanneer men zich onveilig voelt is dat vooral op straat, maar ook tijdens het uitgaan en bij henzelf of anderen thuis

¹ Discriminatiecijfers 2014 door de ADV's Oost-Nederland, via: <https://www.art1 gelderlandmidden.nl/Publicaties>

² LHBTI+ is een afkorting voor lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen, transgenders, interseksuelen en andere genderidentiteiten of seksuele voorkeuren.

voelt men zich niet altijd op zijn of haar gemak. Opvallend is dat LHBTI+'ers zich vaker onveilig voelen op het werk of op school. De reden waarom inwoners zich onveilig voelen is veelal door asociaal gedrag, gevolgd door hangjongeren en criminaliteit. LHBTI+'ers noemen een grotere verscheidenheid aan redenen voor gevoelens van onveiligheid, waarbij zij vooral schelden en discriminatie vaker noemen.

2. Oost-Nederland geeft acceptatie van LHBTI+'ers een voldoende

Inwoners zijn gevraagd om rapportcijfers te geven voor de mate waarin zij denken dat hun woon- en leefomgeving positief denkt over diversiteit en hoe positief zij staan tegenover personen met "andere" kenmerken. De attitude naar LHBTI+'ers bevindt zich in het midden van deze reeks kenmerken, met een 7,1. LHBTI+'ers zelf geven minder hoge cijfers voor de omgang met diversiteit door de eigen woonomgeving. Wanneer de resultaten van de acceptatie van LHBTI+'ers nader bekeken worden, valt op dat inwoners van meer stedelijke gebieden positiever staan ten opzichte van deze groep. Personen die zich sterk tot zeer sterk betrokken voelen bij hun geloof merken in hun omgeving dat anderen minder positief staan ten opzichte van LHBTI+'ers.

3. Meerderheid niet-LHBTI+'ers hebben er geen moeite mee om te gaan met LHBTI+'ers

De meerderheid van niet-LHBTI+'ers in Gelderland en Overijssel denkt dat hun omgeving er geen moeite mee heeft om met een LHBTI+'er om te gaan. Daarnaast vindt ongeveer twee derde van deze groep dat LHBTI+'ers er prima voor uit kunnen komen voor wie zij zijn. Ongeveer een op de tien inwoners denkt het tegenovergestelde. De groep LHBTI+ is, net als bij het geven van rapportcijfers, iets vaker negatief over de acceptatie. Desondanks vindt ongeveer een even grote groep LHBTI+'ers als niet-LHBTI+'ers dat anderen geen problemen hebben om met hen of iemand anders uit deze groep om te gaan. Een meerderheid van de inwoners in Oost-Nederland vindt bovendien dat twee mensen van hetzelfde geslacht hand in hand met elkaar over straat mogen lopen, of met elkaar mogen trouwen. Inwoners zijn vaker neutraal als het gaat om de acceptatie in hun omgeving wanneer een vrouw zich mannelijk gedraagt of een man zich vrouwelijk gedraagt.

Vrienden en familie accepteren LHBTI+'ers doorgaans het meest

LHBTI+'ers voelen zich over het algemeen het meest geaccepteerd door vrienden en familie, tenzij zij zelf tot (zeer) sterk betrokken zijn bij hun geloof. In dat geval scoort de acceptatie door naaste familie het laagst. Onder niet of weinig religieuze LHBTI+'ers scoren vrienden qua acceptatie het hoogst, gevolgd door broers en/of zussen. Daarna volgen onder meer ouders, leerkrachten, klasgenoten/collega's en andere familieleden.

4. Ongewenst gedrag veel vaker opgemerkt door LHBTI+'er

Dat niet-LHBTI+'ers positiever zijn over de acceptatie van LHBTI+'ers is wellicht te verklaren doordat zij minder merken van ongewenst gedrag richting deze groep. Van verschillende vormen van ongewenst gedrag tegenover LHBTI+'ers is gevraagd of inwoners dit nooit, wel eens, vaak of zeer vaak opmerken in hun omgeving. Gedrag waarnaar gevraagd is varieert van roddels en praatjes, tot uitschelden, buitensluiten en lichamelijke- of seksuele mishandeling. De meest voorkomende vorm van ongewenst gedrag is het onderwerp zijn van roddels en praatjes. Van de niet-LHBTI+'ers merkt 40% dit wel eens tot heel vaak. Onder LHBTI+'ers is dit de helft. Bij andere vormen van ongewenst gedrag zoals uitschelden, pesten, buitensluiten of een ongelijke behandeling valt vooral op dat LHBTI+'ers vergeleken met anderen dit (bijna) twee keer zo vaak opmerken. Bedreigingen, vernielingen van eigendommen en geweld richting LHBTI+'ers komen veel minder vaak voor dan roddels en praatjes of pesten en buitensluiten. Van de LHBTI+'ers heeft in Oost-Nederland een kwart wel eens tot zeer vaak een bedreiging opgemerkt en iets meer dan een op de vijf bekladding of vernieling van eigendommen. Lichamelijk en seksueel geweld wordt (iets) minder vaak gezien, maar bedragen nog steeds respectievelijk 19% en 13%.

Opvallend is dat vergeleken met de LHBTI-monitor 2018 van het SCP³, dit hoge cijfers zijn. Een verklaring voor het verschil is dat in het SCP-onderzoek een landelijke scope is gebruikt en mensen in dat onderzoek over de eigen situatie rapporteren, terwijl dit onderzoek zich alleen richt op Oost-Nederland en men is gevraagd of zij in de omgeving iets hebben opgemerkt. Met de resultaten van dit onderzoek kan een verklaring voor dit verschil niet getoetst worden. De belangrijkste conclusie die uit deze resultaten moet worden getrokken is dat ongewenst gedrag tegenover LHBTI'ers vaker voorkomt dan niet-LHBTI'ers denken.

5. Inwoners Gelderland en Overijssel vinden voorlichting belangrijk

Gemeenten kunnen op verschillende manieren de acceptatie van LHBTI+'ers bevorderen of onder de aandacht brengen. Denk hierbij aan het faciliteren van voorlichting, het organiseren van evenementen of het onder de aandacht brengen bij verenigingen. Een ruime meerderheid van de inwoners vindt dat voorlichting en advies belangrijk is, al hebben ze er persoonlijk niet per sé behoefte aan. Zo zegt 82% dat het belangrijk is dat een gemeente bijstand en advies over pesten, uitsluiten en discriminatie faciliteert en 81% dat er voorlichting gegeven moet worden over LHBTI+, gelijke kansen en acceptatie. Ook vindt een meerderheid (66% tot 71%) dat er aandacht voor LHBTI+ in het onderwijs, bij zorginstellingen en bij sportverenigingen moet komen.

LHBTI+'ers zijn voor het uitdragen van de regenboogprovincie of -gemeente

Opvallend is dat een aanzienlijk deel van de LHBTI+'ers warm lopen voor het uitdragen van de regenboogprovincie of -gemeente. Dit houdt in dat een gemeente of provincie uitspreekt dat zij actief blijvend beleid gaan ontwikkelen dat zich richt op de acceptatie, veiligheid en emancipatie van mensen die behoren tot de LHBTI+-groep.

Telefonische interviews met inwoners

In de vragenlijst konden inwoners aangeven of zij ervaringen met acceptatie van LHBTI+'ers wilden delen in een kort telefonisch interview. Uiteindelijk hebben 165 inwoners aangegeven mee te willen werken aan een interview. In april is er nader contact geweest met 48 inwoners uit zowel Gelderland als Overijssel. Inwoners hebben per mail of tijdens een telefonisch gesprek hun persoonlijke verhaal gedeeld. Deze gesprekken bieden een verhaal achter de resultaten. In de inhoudelijke hoofdstukken zijn passages uit deze gesprekken opgenomen, die vooral ter illustratie dienen. Hieronder worden de belangrijkste impressies uit deze gesprekken samengevat.

- Veel van geïnterviewde inwoners vinden dat het niet slecht gesteld is met de acceptatie van LHBTI+'ers in het algemeen. In de eigen omgeving worden zij vaak geaccepteerd om wie zij zijn.
- Toch komt uit de interviews naar voren dat er vaak ook sprake is van een zekere 'schijntolerantie' en onderhuidse discriminatie. Daarin spelen anderen voor de buitenwereld mooi weer, maar verspreiden achter de rug om toch roddels en praatjes. Dit is ook terug te zien in de resultaten: LHBTI+'ers merken ongewenst gedrag vaker op. Hierdoor vinden sommige LHBTI+'ers het prettiger om met 'gelijkgestemden' om te gaan.
- De LHBTI+-gemeenschap is erg divers, met veel verschillende leeftijden, achtergronden en geaardheden en/of seksuele voorkeuren. Ongewenst gedrag richting LHBTI+'ers komt ook voor in de eigen LHBTI+-gemeenschap.
- Enkele gesproken stellen - met twee personen van dezelfde sekse - lopen niet altijd hand-in-hand over straat, ze voelen zich daar niet prettig of zelfs onveilig door. Dit leidt tot onbegrip: waarom kunnen heterostellen dit wel en wij niet?
- Het is erg persoonsafhankelijk hoe iemand omgaat met negatieve ervaringen. De één negeert het en de ander vindt dat er altijd iets van gezegd moet worden. Anderen hebben er jarenlang psychisch last van. Overheden kunnen een rol spelen in het bekend(er) maken van organisaties die opkomen voor LHBTI+-belangen. Die kunnen helpen bij het aanpakken van negatieve ervaringen.

³ SCP LHBT-Monitor (2018, p.31) via: https://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2018/LHBT_Monitor_2018

2

HOOFDSTUK

Inleiding

2. Inleiding

2.1 Achtergrond en doelstelling

In de provincies Gelderland en Overijssel zijn vijf antidiscriminatiebureaus (ADV's) actief, waarbij elk bureau is verbonden aan één van de vijf veiligheidsregio's in deze provincies. De ADV's voeren de wettelijke taken⁴ van gemeente uit ten aanzien van registratie, bijstand en voorlichting op het gebied van discriminatie, pesten uitsluiten. Zij vormen samen de eenheid Oost-Nederland. Deze eenheid telt ruim 3 miljoen inwoners, verdeeld over 78 gemeenten. Het laatste belevingsonderzoek naar acceptatie en tolerantie in Oost-Nederland dateert uit 2014. Een groep die regelmatig te maken krijgt met discriminatie zijn LHBTI+'ers⁵. De regenboogprovincies Gelderland en Overijssel hebben naar aanleiding van de jaarcijfers uit 2017 over incidenten rondom discriminatie tegen LHBTI+'ers gezocht naar een antwoord op de vraag in welke mate deze groep anno 2018/'19 in Oost-Nederland geaccepteerd wordt. Vanuit het samenwerkingsverband ADV-Oost is dit onderzoek geïnitieerd en in samenwerking met I&O Research is het onderzoek vormgegeven. I&O Research verzorgde hierop de uitvoering van het onderzoek.

Doelstelling

Het doel van dit onderzoek is antwoord te geven op de volgende vraag:

"Hoe is het discriminatieklimaat en de acceptatie van LHBTI+'ers in de verschillende werkgebieden van de antidiscriminatiebureaus in de provincies Gelderland en Overijssel?"

Hierbij wordt waar mogelijk gekeken naar de situatie per provincie en werkgebied. De tabel hieronder geeft weer welke gemeenten onder de betreffende veiligheidsregio vallen.

Tabel 1.1

Overzicht van gemeenten per veiligheidsregio in Gelderland en Overijssel

WERKGEBIED	GEMEENTEN
Gelderland Noord-Oost	Aalten, Apeldoorn, Berkelland, Bronckhorst, Brummen, Doetinchem, Elburg, Epe, Ermelo, Harderwijk, Hatterem, Heerde, Lochem, Montferland, Nunspeet, Oldebroek, Oost-Gelre, Oude IJsselstreek, Putten, Voorst, Winterswijk, Zutphen
Gelderland Midden	Arnhem, Barneveld, Doesburg, Duiven, Ede, Lingewaard, Overbetuwe, Nijkerk, Renkum, Rheden, Rozendaal, Scherpenzeel, Wageningen, Westervoort, Zevenaar
Gelderland Zuid	Berg en Dal, Beuningen, Buren, Culemborg, Druten, Geldermalsen, Groesbeek, Heumen, Lingewaard, Maasdriel, Millingen aan de Rijn, Neder-Betuwe, Neerijnen, Nijmegen, Tiel, Ubbergen, West Maas en Waal, Wijchen, Zaltbommel
IJsselland	Deventer, Dalfsen, Hardenberg, Kampen, Olst-Wijhe, Ommen, Raalte, Staphorst, Steenwijkerland, Zwartewaterland, Zwolle
Twente	Almelo, Borne, Dinkelland, Enschede, Haaksbergen, Hellendoorn, Hengelo, Hof van Twente, Losser, Oldenzaal, Rijssen-Holten, Tubbergen, Twenterand, Wierden

2.2 Werkwijze en respons

In november 2018 zijn Gelderse en Overijsselse leden van het I&O Research Panel en PanelClix uitgenodigd om de vragenlijst in te vullen. De vragenlijst werd online afgenomen. Naast de inzet van deze twee panels is er een open link verspreid door de ADV's. Doel van de open link was om de vragenlijst meer onder de aandacht van LHBTI+'ers te brengen en zodoende meer respons in deze doelgroep te genereren.

⁴ De Wet gemeentelijke antidiscriminatievoorzieningen, via: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0026168/2009-07-28> en de Aanwijzing discriminatie, via: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0022927/2011-10-27>.

⁵ LHBTI+ staat voor Lesbiennes, Homoseksuelen, Biseksuelen, Transgenders, Interseksuelen en andere seksuele- en genderidentiteiten. Van de LHBTI+'ers in dit onderzoek is 13% heteroseksueel, 27% homoseksueel, 14% lesbisch, 30% biseksueel en heeft 6% een andere seksualiteit. 10% van hen vulde 'weet niet' in. Van alle LHBTI+'ers in dit onderzoek zegt 19% wel eens gevoelens over hun gender te hebben die afwijkt van het geslacht dat ze bij geboorte toegewezen kregen, voor 8% is dit gevoel altijd aanwezig.

Vragenlijst

De uitgestuurde vragenlijst bestaat uit twee hoofdonderdelen. Het eerste algemene onderdeel is bedoeld voor alle inwoners en gaat in op de woon- en leefomgeving en hoe de woon- en leefomgeving van deelnemers omgaat met diversiteit in het algemeen en LHBTI+'ers in het bijzonder.

Om de kans op sociaal wenselijke antwoorden te verkleinen is de insteek geweest dat respondenten dienen te beoordelen hoe hun naaste omgeving met deze onderwerpen omgaat, niet hoe respondenten hier zelf in staan. Gemiddeld genomen zullen inwoners zichzelf niet snel willen associëren met discriminatie en intolerantie, waardoor bij zelfrapportage de kans bestaat dat er een te positief beeld ontstaat ten opzichte van een werkelijke situatie. Door het beoordelen van de omgeving kan men op het gebied van potentieel gevoelige vraagstellingen een ander objectiever kan beoordelen dan zichzelf. Met de resultaten is het mogelijk om per gebied (regio, provincie) een beeld te vormen van acceptatie en tolerantie, beoordeeld door de eigen inwoners.

Na de eerste set vragen is gevraagd naar de seksuele voorkeur en genderidentiteit van de respondenten. Dit is wederom gedaan om sociaal wenselijke antwoorden zo veel mogelijk te voorkomen. Respondenten werden eerst gevraagd een mening te geven zonder beïnvloed te worden met kennis over welke doelgroep onderwerp van het onderzoek is. LHBTI+'ers krijgen daarop in een tweede onderdeel nog enkele vragen over discriminatie en incidenten die zij in de afgelopen twaalf maanden (mogelijk) meemaakten.

Telefonische interviews met inwoners

Aan het einde van de vragenlijst zijn inwoners gevraagd of zij ervaringen met acceptatie van LHBTI+'ers wilden delen in een kort telefonisch interview. Geïnteresseerde inwoners lieten contactgegevens achter, zodat medewerkers van ADV-Oost hen kon benaderen voor een gesprek. Uiteindelijk hebben 164 inwoners aangegeven hier geïnteresseerd in te zijn. In april zijn deze personen benaderd en lieten 48 inwoners weten nog steeds open te staan voor het delen van hun ervaring(en). Deze personen zijn uiteindelijk via de mail of telefonisch benaderd om hun verhaal te doen.

De reacties van deze personen zijn als anonieme citaten verwerkt in het rapport en dienen ter illustratie of als voorbeeld bij de resultaten.

Respons

De achtergrond van respondenten van de twee panels en de open link verschilt qua leeftijd en opleidingsniveau. Deelnemers via de open link zijn veelal jonger, hoger opgeleid en vallen vaker in de categorie LHBTI+. Dit laatste is een gevolg van de verspreiding van de open link via de lokale netwerken van de ADV's om op die manier voldoende LHBTI+-respondenten te bereiken. In het onderzoek wordt vaak een onderscheid gemaakt tussen "de doelgroep" van dit onderzoek, samengevat onder de noemer LHBTI+'ers en "de rest van de inwoners", waarvoor de definitie niet-LHBTI+'er wordt gehanteerd.

Weging

Om over- en ondervertegenwoordiging van de verschillende kenmerken van respondenten te compenseren zijn de resultaten gewogen naar geslacht, leeftijd en provincie waarin zij woonachtig zijn.

Tabel 1.2

Respons naar bron

	I&O PANEL	PANELCLIX	OPEN LINK	TOTAAL
RESPONS	1.595	3.616	260	5.471

Tabel 1.3

Respons naar regio en doelgroep, inclusief nauwkeurigheidsmarge

REGIO	RESPONS NIET-LHBTI+	NAUWKEURIGHEIDSMARGE	RESPONS LHBTI+	NAUWKEURIGHEIDSMARGE
Gelderland Noord-Oost	1.203	3%	106	8%
Gelderland Midden	1.061	3%	133	8%
Gelderland Zuid	801	3%	142	9%
IJsselland	853	3%	106	10%
Twente	969	3%	97	10%
PROVINCIE				
Gelderland	3.065	2%	381	5%
Overijssel	1.822	2%	203	7%
TOTAAL				
Oost-Nederland	4.887	1%	584	4%

Nauwkeurigheidsmarge en betrouwbaarheid

In tabel 1.3 is eveneens de nauwkeurigheidsmarge per resultaatniveau opgenomen. De nauwkeurigheidsmarge laat zien in hoeverre de uitkomsten van dit onderzoek kunnen afwijken van de werkelijkheid. Een voorbeeld: Bij vraag X antwoordt 50% "(helemaal) mee eens". Met een nauwkeurigheidsmarge van 3% ligt het resultaat in werkelijkheid dan tussen de 47% en 53%. Hoe kleiner de marge, hoe nauwkeuriger het resultaat. De marge wordt berekend aan de hand van de respons ten opzichte van het totaal aantal inwoners in een regio of provincie. Bij het berekenen van de omvang van de groep LHBTI+ is uitgegaan van een schatting van het SCP dat ongeveer 7% van alle inwoners in deze categorie vallen⁶.

Schaalgrootte

Uit de marges genoemd in tabel 1.3 blijkt dat er ten aanzien van niet-LHBTI'ers betrouwbare uitspraken kunnen worden gedaan. Ten aanzien van de groep LHBTI+ is dat anders, daar kunnen voor Oost-Nederland en Gelderland wel betrouwbare uitspraken worden gedaan, maar voor Overijssel kan er alleen een goede indicatie worden gegeven. Om de antwoorden van LHBTI+'ers zo representatief mogelijk weer te geven, is er voor gekozen om de resultaten van deze groep niet op de schaal van de veiligheidsregio's weer te geven.

⁶ Het SCP schat in het rapport 'LHBT-monitor 2018' het aantal LHB (lesbiennes, homoseksuelen en biseksuelen) op 4% tot 6% van de totale bevolking. Daarnaast zou 1,1% 'zichzelf meer als het andere geslacht ervaren'. Inclusief eventuele andere seksualiteiten en genderidentiteiten is er voor gekozen om aan te nemen dat ongeveer 7% van de bevolking LHBTI+ is.

2.3 Leeswijzer

Dit rapport is opgedeeld in drie inhoudelijke hoofdstukken. In ieder hoofdstuk wordt gekeken of LHBTI+'ers de onderwerpen anders ervaren dan niet-LHBTI+'ers. Hoofdstuk 3 gaat in op de buurt en leefomgeving. Het hoofdstuk behandelt de saamhorigheid in de buurt, ervaren veiligheid en aanwezige voorzieningen. Hoofdstuk 4 laat de omgang met diversiteit in Gelderland en Overijssel zien en in het bijzonder de acceptatie ten opzichte van LHBTI+'ers. Ook wordt in dit hoofdstuk weergegeven wat de bekendheid is van voorzieningen die de acceptatie van deze groep bevorderen. Het laatste inhoudelijke hoofdstuk gaat in op incidenten die LHBTI+'ers meemaakten.

Casussen vanuit ADV-Oost

Om de lezer een beter beeld te geven rond acceptatie en discriminatie van LHBTI+'ers in de praktijk, zijn een viertal casussen toegevoegd. Deze voorbeeldcasussen zijn aangeleverd door medewerkers van ADV-Oost en uitspraken van respondenten op basis van situaties die zij tijdens hun dagelijkse werkzaamheden mee hebben gemaakt. De casussen gaan over meldingen van ongelijke behandeling of ongewenst gedrag en hoe hier vervolgens door een ADV mee wordt omgegaan.

3

HOOFDSTUK

Buurt en leefomgeving

3. Buurt en leefomgeving

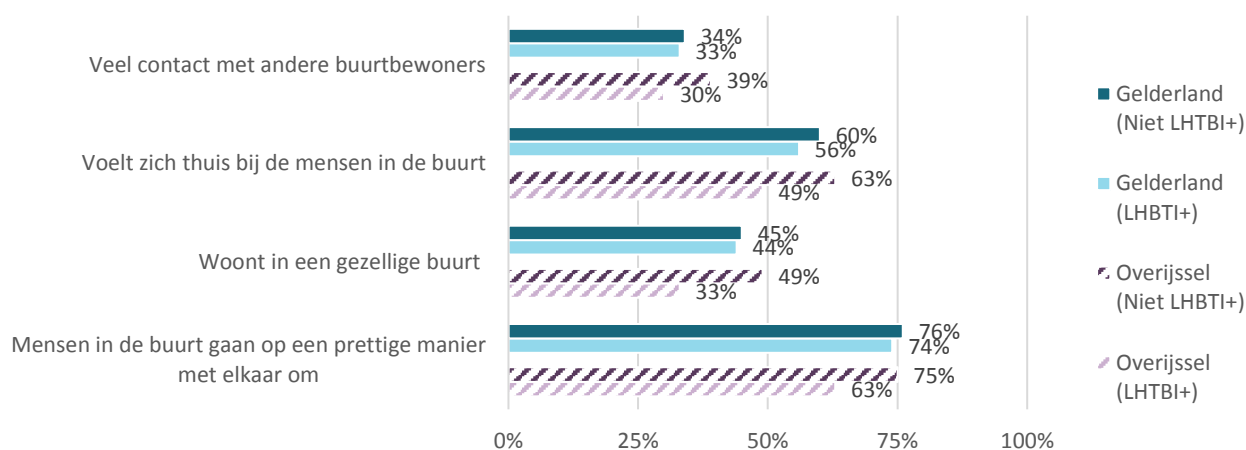
3.1 Sociale cohesie en veiligheid

LHBTI+'ers ervaren de buurt anders

Ongeveer driekwart van alle inwoners in Oost-Nederland vindt dat de buren op een prettige manier met elkaar omgaan. Gemiddeld genomen zeggen daarbij zes op de tien niet-LHBTI+'ers dat zij zich thuis voelen bij de mensen in de buurt. In Gelderland voelen ongeveer evenveel LHBTI+'ers zich goed bij de buurt als de rest van de inwoners. In Overijssel zegt een op de drie LHBTI+'ers dat zij in een gezellige buurt wonen, tegenover de helft van inwoners die niet tot die categorie behoren. Ook hebben zij minder contact met andere buurtbewoners, voelen ze zich minder thuis in buurt en vinden ze dat buren minder prettig met elkaar omgaan. Dit impliceert dat LHBTI+'ers in Overijssel de sociale cohesie in de buurt minder goed beleven.

Figuur 3.1

Stellingen over saamhorigheid in de eigen woon- en leefomgeving

36%

van de LHBTI+'ers in Oost-Nederland vindt dat de buurtbewoners elkaar nauwelijks kennen. Onder niet-LHBTI+'ers is dit 22%.

Meer dan vier op de tien LHBTI+'ers voelt zich wel eens tot vaak onveilig

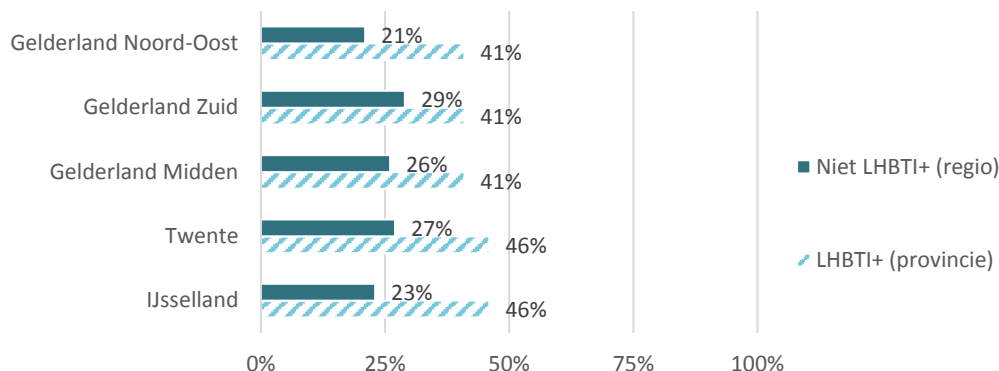
'Ik ben nog niet zo heel lang als transgender (en lesbisch) uit de kast. Niettemin ga ik wel duidelijk in vrouwenkleding en met make-up op over straat. Hier in het dorp heb ik geen negatieve reacties gehad. Ik ben de afgelopen anderhalf jaar qua uiterlijk en expressie geleidelijk aan wel flink veranderd en dat zullen mensen best gezien hebben. Wat men achter mijn rug over me zegt weet ik natuurlijk niet. Hier in het dorp voel ik mij veilig.

Gevoelens van onveiligheid komen bij alle inwoners voor. Tussen de 21% en 29% voelt zich in de veiligheidsregio's van Gelderland en Overijssel 'wel eens' tot vaak onveilig. Figuur 3.2 laat echter zien dat het provinciale gemiddelde onder LHBTI+'ers (bijna) dubbel zo hoog ligt. Waar 1% van alle inwoners zich vaak onveilig zegt te voelen is dat onder LHBTI+'ers in Gelderland en Overijssel respectievelijk 4% en 7%. Ook bij de categorie 'ik voel me soms onveilig' is het verschil groot: 8% onder alle inwoners, 21% onder LHBTI+'ers in Overijssel en 14% onder diezelfde groep in Gelderland. Het maakt daarbij niet uit diegene in een stedelijk gebied of een landelijk gebied woont⁷.

⁷ In dit onderzoek is de CBS-definitie van stedelijkheid gehanteerd. Hiebij zijn vijf categorieën te onderscheiden; zeer sterk stedelijk (2500 adressen per km² of meer), sterk stedelijk (1500 – 2000 adressen), matig stedelijk (1000 – 1500 adressen), weinig stedelijk

Figuur 3.2

Percentage dat zich 'wel eens' tot vaak onveilig voelt; in verband met de betrouwbaarheid is het regionaal gemiddelde niet-LHBTI+'ers vergeleken met provinciaal gemiddelde LHBTI+'ers

De mate van stedelijkheid houdt verband met (on)veiligheid. In stedelijkere gebieden voelen mensen zich vaker onveilig. LHBTI+'ers voelen zich daarbij echter nog vaker onveilig dan niet-LHBTI+'ers. Eenzelfde patroon is bovendien ook waargenomen in minder stedelijke gebieden

Op straat en tijdens het uitgaan meeste gevoelens van onveiligheid

'We lopen nooit hand in hand over straat. Soms wel gearmd, maar ik denk dat we gezien ons leeftijdsverschil dan gauw voor moeder en dochter zullen worden aangezien. De reden dat we niet hand in hand lopen is omdat we ons daar niet veilig bij voelen. Ik heb toch zo'n alertheid omdat ik nooit weet wie ik ga treffen op straat en welke nare reacties we zouden kunnen krijgen. Dat voelt te kwetsbaar.'

'Ik ervaar veel homofobie op straat; blikken, gefluister, 'homo'-gejoel en intimidatie. Zo voel ik mij in de avonden erg onveilig; en al helemaal samen met mijn partner. Één-op-één durft men niet zoveel. Zelf krijg ik het gevoel van schijnacceptatie.

Indien men zich 'wel eens' tot vaak onveilig voelt, dan is dit vooral 'gewoon' op straat. De twee andere meest genoemde categorieën zijn tijdens het uitgaan, of bij henzelf of bij anderen thuis. In beide provincies valt op dat LHBTI+'ers zich vaker onveilig voelen op het werk of op school. Andere locaties die inwoners noemen zijn in het verkeer, in de winkel(centra), als het donker is of bij de burens.

Tabel 3.1

Locatie waar men zich onveilig voelt (basis: inwoner heeft aangegeven zich 'wel eens' tot vaak onveilig te voelen)

	GELDERLAND		OVERIJSEL	
	Niet LHBTI+	LHBTI+	Niet LHBTI+	LHBTI+
1	Op straat (78%)	Op straat (71%)	Op straat (77%)	Op straat (69%)
2	Tijdens het uitgaan (23%)	Tijdens het uitgaan (30%)	Tijdens het uitgaan (26%)	Bij mijzelf of anderen thuis (22%)
3	Bij mijzelf of anderen thuis (12%)	Bij mijzelf of anderen thuis (17%)	Bij mijzelf of anderen thuis (13%)	Tijdens het uitgaan (16%)
4	Ergens anders (7%)	Op werk/school (15%)	Ergens anders (6%)	Ergens anders (12%)
5	Op werk/school (4%)	Ergens anders (6%)	Op werk/school (4%)	Op werk/school (11%)

(500 – 1000 adressen) en niet stedelijk (500 adressen of minder). Een overzicht welke gemeenten in Oost-Nederland onder stedelijk of landelijk vallen is opgenomen in bijlage 1.

Casus 'Onveilig gevoel op stage'

Een genderfluïde student loopt stage bij een bedrijf. Hij is als man ingeschreven in de BRP en draagt ook formeel een mannelijke voornaam, maar hij presenteert zich in zijn mailadres en op sociale media onder het vrouwelijke deel van zijn identiteit. Daarnaast komt deze wisselende identiteit ook tot uiting in kleding en gedrag. Dit leidt op de werkvloer tot verwarring, zogenaamd grappig bedoelde opmerkingen en geroddel. Student spreekt hierover met teamleider, maar deze weet het gedrag van de collega's niet te stoppen. De stage wordt steeds lastiger om te volbrengen, hij ervaart een steeds groter gevoel van onzekerheid, buitensluiting en onveiligheid. Op advies van het ADV gaat student het gesprek hierover aan met zijn stagecontactdocent, die immers in het kader van de Awbg een inspanningsverplichting heeft om zijn studenten een discriminatievrije stageomgeving te bezorgen. Deze docent neemt kennis van de door de ADV aangereikte wettelijke kaders en vergelijkbare jurisprudentie en reageert heel begripvol. Hij neemt contact op met het stagebedrijf en bespreekt deze kwestie met de leidinggevende. Zo wordt alsnog een veilige stageomgeving gecreëerd waarin de student zijn stage kan afronden.

Asociaal gedrag reden nummer één voor onveiligheid

Redenen waarom men zich wel eens onveilig voelt staan in tabel 3.2. Asociaal gedrag staat op de eerste plaats, gevolgd door hangjongeren en criminaliteit. Onder niet-LHBTI'ers is asociaal gedrag de voornaamste reden om zich onveilig te voelen. LHBTI+'ers noemen een grotere verscheidenheid aan redenen, waarbij zij in zowel Overijssel als Gelderland schelden en discriminatie significant vaker noemen. Daarnaast valt op dat men ten opzichte van niet-LHBTI'ers in Gelderland vaker intimidatie noemt, in Overijssel noemt men vaker uitsluiting.

Tabel 3.2

Oorzaken van (gevoelens van) onveiligheid (basis: inwoner heeft aangegeven zich 'wel eens' tot vaak onveilig te voelen)

	GELDERLAND		OVERIJSEL	
	Niet LHBTI+	LHBTI+	Niet LHBTI+	LHBTI+
1	Asociaal gedrag (64%)	Asociaal gedrag (49%)	Asociaal gedrag (68%)	Asociaal gedrag (52%)
2	Hangjongeren (44%)	Hangjongeren (36%)	Criminaliteit (39%)	Criminaliteit (48%)
3	Criminaliteit (38%)	Intimidatie (36%)	Hangjongeren (35%)	Hangjongeren (31%)
4	Intimidatie (28%)	Criminaliteit (33%)	Intimidatie (28%)	Schelden (29%)
5	Geweld (23%)	Schelden (30%)	Geweld (25%)	Intimidatie (29%)
6	Schelden (19%)	Discriminatie (27%)	Schelden (17%)	Geweld (20%)
7	Pesten (11%)	Geweld (25%)	Roddels (13%)	Uitsluiten (18%)
8	Roddels (10%)	Pesten (15%)	Een andere reden (11%)	Roddels (18%)
9	Discriminatie (9%)	Roddels (14%)	Pesten (8%)	Discriminatie (16%)
10	Een andere reden (9%)	Uitsluiten (7%)	Discriminatie (8%)	Pesten (11%)
11	Uitsluiten (5%)	Een andere reden (5%)	Uitsluiten (5%)	Een andere reden (5%)

3.2 Verhuizen

Casus 'Problemen in de buurt'

Een biseksuele man van Iraanse afkomst heeft te maken met ernstige geluidsoverlast van zijn burens en heeft hen daar een aantal keer op aangesproken. Sindsdien wordt hij geregeld uitgescholden en beledigd, zowel vanwege zijn achtergrond als vluchteling als vanwege zijn geaardheid. Zowel buurman als buurvrouw en kind van vier jaar roepen scheldwoorden naar hem wanneer zij hem zien. Ook is er een incident waarbij hij door de buurman wordt bedreigd. De man heeft meerdere meldingen gedaan bij de woningstichting. Uiteindelijk neemt hij contact op met het ADV. Buurtbemiddeling wordt ingeschakeld maar de buurman weigert deze. Het ADV het initiatief tot een overleg met de betrokken partijen. Het uiteindelijke resultaat is dat cliënt ondersteuning krijgt bij het vinden van andere woonruimte en kan verhuizen.

LHBTI+'ers hebben vaker een wens om te verhuizen

Uit figuur 3.1 blijkt dat de binding met de buurt onder LHBTI+'ers in Oost-Nederland en met name in Overijssel minder sterk is. Dit is voor een deel van hen een reden om in de afgelopen twee jaar te zijn verhuisd of op het moment te overwegen om te gaan verhuizen. Tabel 3.3 laat zien dat in Overijssel opgeteld 46% van de LHBTI+'ers zegt te zijn verhuisd of te willen verhuizen en in Gelderland 43%, tegenover ongeveer 25% van de andere inwoners.

Tabel 3.3

Verhuizingen in de afgelopen twee jaar en verhuishwensen

	GELDERLAND		OVERIJSSSEL	
	Niet LHBTI+	LHBTI+	Niet LHBTI+	LHBTI+
Is verhuisd in de afgelopen twee jaar	14%	22%	14%	23%
Overweegt te verhuizen	12%	21%	11%	23%
(Gaat) niet verhuizen	74%	57%	76%	54%

Een op de drie LHBTI+'ers geeft aspect van de buurt op als reden om te (willen) verhuizen

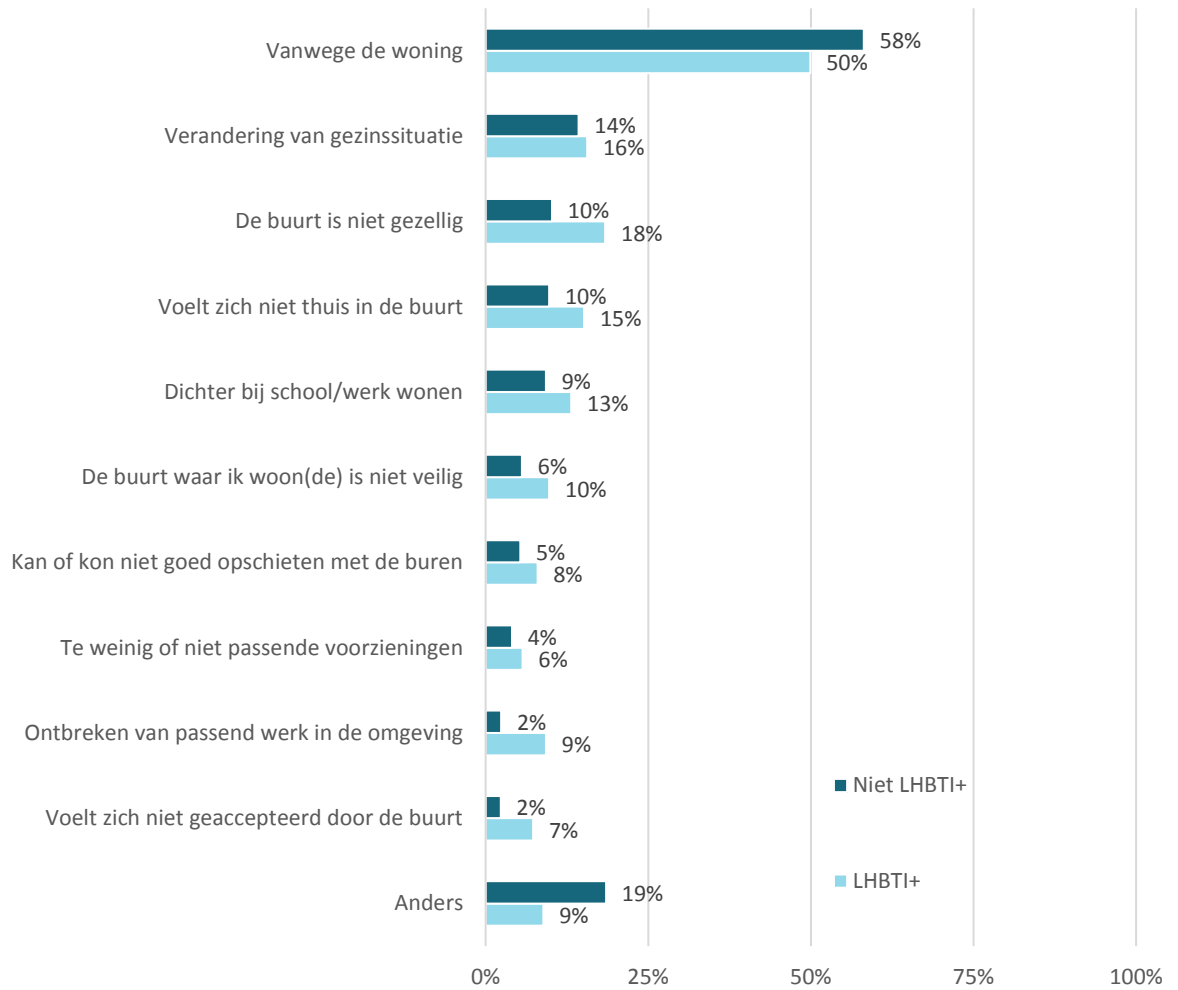
De redenen hiervoor zijn af te lezen in figuur 3.3. Wat opvalt is dat LHBTI+'ers vaker aangeven zich niet thuis te voelen in de buurt, de buurt niet gezellig te vinden of zelfs niet veilig genoeg te vinden. Wanneer alle redenen die met de buurt te maken hebben (geen leuke buurt, niet geaccepteerd etc.) opgeteld worden dan geldt voor een op de drie LHBTI+'ers dat zij omwille van de buurt verhuizen, vergeleken met ongeveer een op de vijf niet-LHBTI+'ers. Desondanks worden het vaakst de eigenschappen van de huidige woning (te klein, te duur, een woning met/zonder tuin) aangehaald als reden om te gaan verhuizen.

Net als het verband tussen stedelijkheid en (on)veiligheid, kan leeftijd invloed hebben op verhuizen. Het percentage jongeren onder LHBTI+'ers is hoger vergeleken met niet-LHBTI+'ers. Onder personen in de leeftijd van 30 tot 49 jaar verhuizen LHBTI+'ers echter ook significant vaker dan niet-LHBTI+'ers. Bij jongere leeftijdscategorieën is geen significant verschil tussen tussen LHBTI+'ers en anderen: zij verhuizen ongeveer even vaak.

Figuur 3.3

Redenen om te (willen) verhuizen

33%

van de LHBTI+'ers zegt dat de buurt een reden is om te verhuizen, zo blijkt uit de analyse waarin alle redenen die te maken hebben met de buurt zijn opgeteld⁸. Onder niet-LHBTI+'ers is dit 19%. Dit effect is zichtbaar in beide provincies. Tussen de verschillende veiligheidsregio's is geen verschil gevonden.

⁸ Niet in een figuur opgenomen.

4

HOOFDSTUK

Diversiteit en acceptatie van LHBTI+'ers

4. Acceptatie van LHBTI+'ers

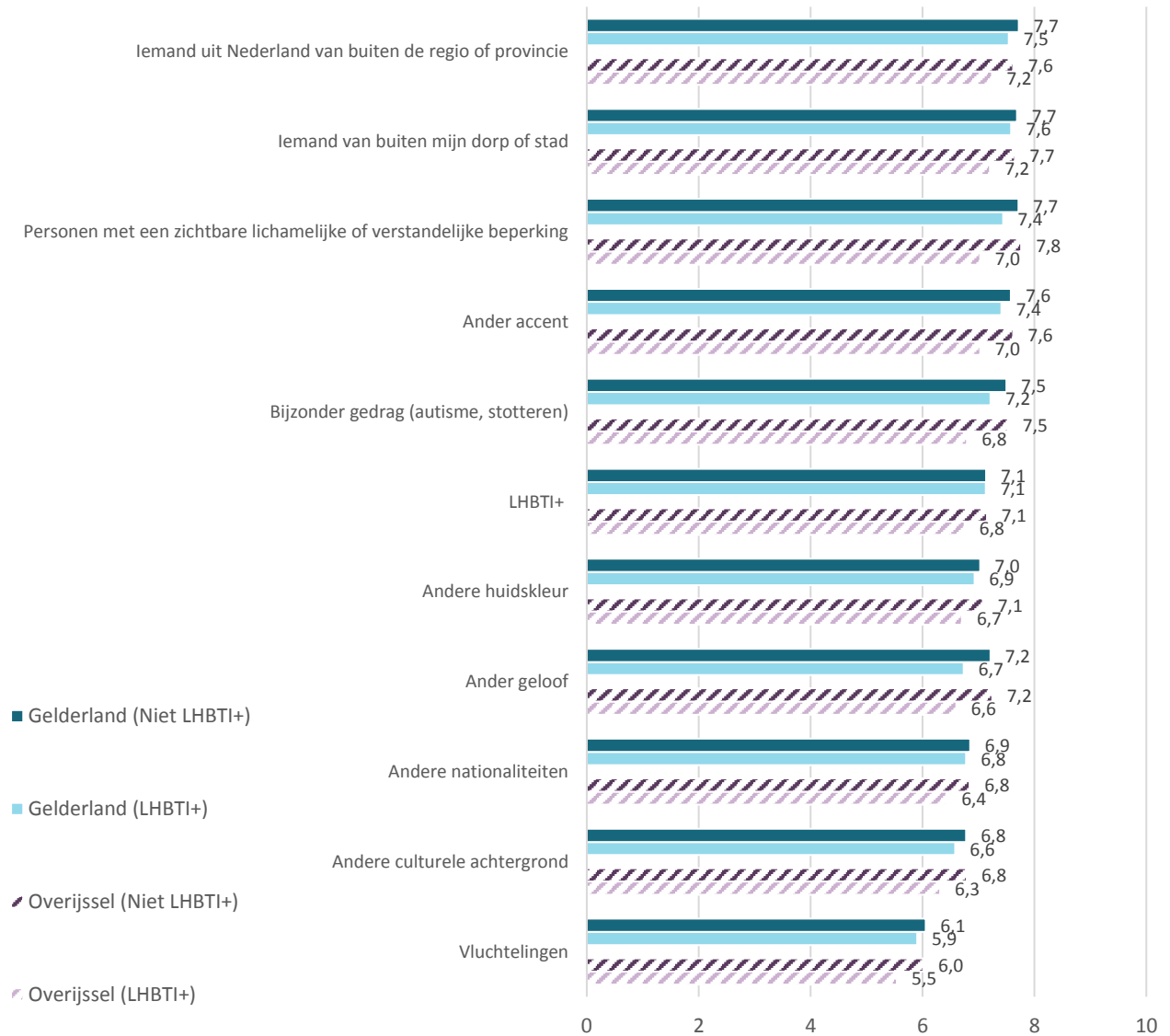
4.1 Woon- en leefomgeving

Oost-Nederland geeft acceptatie van LHBTI+'ers een voldoende

Inwoners zijn gevraagd om rapportcijfers te geven voor de mate waarin zij denken dat hun woon- en leefomgeving denkt over diversiteit en hoe positief zij staan tegenover personen met "andere" kenmerken. Inwoners staan veruit het minst positief tegenover vluchtelingen, gevolgd door personen met een andere cultuur of nationaliteit. Men vindt dat de eigen woon- en leefomgeving het meest positief staat tegenover andere Nederlanders van buiten de regio, dorp of stad. Ook zichtbare handicaps, andere accenten of "bijzonder gedrag" (bijv. autisme of stotteren) scoren een 7,5 of hoger. De attitude naar LHBTI+'ers bevindt zich precies in het midden, met een 7,1. Opvallend is dat LHBTI+'ers minder hoge cijfers geven voor de omgang met diversiteit door de eigen woonomgeving. Dit is ook terug te zien in het percentage dat een onvoldoende (lager dan een 6) geeft. Van de LHBTI+'ers denkt 24% dat de woonomgeving negatief staat tegenover hen, terwijl van de overige inwoners 15% dit denkt.

Figuur 4.1

Gemiddeld rapportcijfer voor de mate waarin de eigen woonomgeving kijkt naar diversiteit

Acceptatie van LHBTI+'ers is groter in (zeer) stedelijke gemeenten (gemiddeld: 7,3) dan in meer landelijke gebieden (gemiddeld: 7,0). Dit verschil van 0,3 punt is significant onder zowel LHBTI+'ers als niet-LHBTI+'ers. Een ander groot verschil is zichtbaar bij de mate waarin iemand gelovig is. Onder (zeer) sterk gelovige niet-LHBTI'ers scoort de acceptatie gemiddeld een 6,7, wat de op een na laagste score is.

Meerderheid heeft er geen moeite mee om te gaan met iemand die LHBTI+ is

'En tegelijk raakt het me soms ook wel, omdat ik zie dat dat voor heterostellen helemaal geen issue is en zij 'gewoon' kunnen laten zien dat ze een stel zijn. Ik ben dus niet gediscrimineerd voor mijn gevoel, maar voel me tegelijkertijd ook niet 100% vrij.'

Tabel 4.1 (Gelderland) en tabel 4.2 (Overijssel) laten per provincie een zestal stellingen zien over acceptatie van LHBTI+'ers. De meerderheid van niet-LHBTI+'ers in Gelderland (61%) en Overijssel (60%) denkt dat hun omgeving er geen moeite mee heeft om met iemand die LHBTI+ is om te gaan. Daarnaast vindt respectievelijk 64% en 66% van deze groep dat LHBTI+'ers er prima voor uit kunnen komen voor wie zij zijn. Ook denkt een groot deel dat LHBTI+'ers gelijke kansen krijgen. Tussen de 9% en 12% van deze inwoners denkt het tegenovergestelde. De rest staat hier neutraal in. LHBTI+'ers zelf antwoordden significant minder vaak neutraal en zijn het vaker dan niet-LHBTI+'ers oneens met de stellingen, al reageert ongeveer een even grote groep als niet-LHBTI+'ers positief op de bovengenoemde stellingen.

De laatste drie stellingen gaan over hand in hand lopen over straat, trouwen met iemand van hetzelfde geslacht en er moeite mee hebben als een man zich vrouwelijk gedraagt of vice versa. Een meerderheid van de inwoners vindt dat twee mensen van hetzelfde geslacht hand in hand met elkaar over straat mogen lopen, of met elkaar mogen trouwen. Inwoners zijn meer neutraal wanneer zij of hun omgeving merken dat een vrouw zich mannelijk gedraagt of een man zich vrouwelijk gedraagt. LHBTI+'ers vinden ongeveer even vaak dat mensen van hetzelfde geslacht met elkaar mogen trouwen, maar zijn minder positief over de andere twee stellingen.

Tabel 4.1

Mate waarin inwoners van Gelderland de omgeving beoordelen over de acceptatie van LHBTI+'ers

STELLINGEN	GELDERLAND	(HELEMAAL) MEE EENS	NEUTRAAL	(HELEMAAL) MEE ONEENS
Hebben er geen moeite mee om te gaan met iemand die tot de LHBTI+- groep behoort	LHBTI+	64%	19%	17%
	Niet LHBTI+	61%	28%	12%
Vinden dat mensen uit de LHBTI+-groep hier prima voor uit kunnen komen	LHBTI+	65%	23%	12%
	Niet LHBTI+	64%	26%	10%
Geven mensen met een LHBTI+ achtergrond een eerlijke kans	LHBTI+	62%	23%	16%
	Niet LHBTI+	64%	27%	10%
Vinden dat twee mensen van hetzelfde geslacht hand in hand mogen lopen op straat	LHBTI+	49%	27%	24%
	Niet LHBTI+	57%	29%	15%
Vinden het normaal dat twee mensen van hetzelfde geslacht mogen trouwen	LHBTI+	60%	22%	17%
	Niet LHBTI+	60%	25%	15%
Hebben er geen moeite mee dat een man zich vrouwelijk gedraagt of een vrouw zich mannelijk gedraagt	LHBTI+	42%	35%	23%
	Niet LHBTI+	48%	35%	17%

Tabel 4.2

Mate waarin inwoners van Overijssel de omgeving beoordelen over de acceptatie van LHBTI+'ers

STELLINGEN	OVERIJSSSEL	(HELEMAAL) MEE EENS	NEUTRAAL	(HELEMAAL) MEE ONEENS
Hebben er geen moeite mee om te gaan met iemand die tot de LHBTI+- groep behoort	LHBTI+	61%	16%	22%
	Niet LHBTI+	60%	28%	12%
Vinden dat mensen uit de LHBTI+-groep hier prima voor uit kunnen komen	LHBTI+	56%	22%	22%
	Niet LHBTI+	66%	25%	9%
Geven mensen met een LHBTI+ achtergrond een eerlijke kans	LHBTI+	56%	19%	25%
	Niet LHBTI+	66%	25%	9%
Vinden dat twee mensen van hetzelfde geslacht hand in hand mogen lopen op straat	LHBTI+	44%	24%	32%
	Niet LHBTI+	56%	30%	14%
Vinden het normaal dat twee mensen van hetzelfde geslacht mogen trouwen	LHBTI+	53%	22%	24%
	Niet LHBTI+	58%	27%	15%
Hebben er geen moeite mee dat een man zich vrouwelijk gedraagt of een vrouw zich mannelijk gedraagt	LHBTI+	31%	28%	41%
	Niet LHBTI+	47%	37%	16%

Ongewenst gedrag veel vaker opgemerkt door LHBTI+'ers

Dat niet-LHBTI+'ers positiever zijn over de acceptatie van LHBTI+'ers is wellicht te verklaren doordat zij minder merken van ongewenst gedrag richting deze groep. Figuur 4.2 laat zien hoe vaak LHBTI+'ers in Oost-Nederland ongewenst gedrag richting deze doelgroep opmerken. In de blokjes naast de figuur is opgenomen in welke mate niet-LHBTI+ inwoners denken dat dit voorkomt in hun woon- en leefomgeving. De meest voorkomende vorm van ongewenst gedrag is het onderwerp zijn van roddels en praatjes. Van de niet-LHBTI+'ers merkt 40% dit 'wel eens' tot heel vaak. Onder LHBTI+'ers is dit de helft. Bij andere vormen van ongewenst gedrag zoals uitschelden, pesten, buitensluiten of een ongelijke behandeling valt vooral op dat LHBTI+'ers vergeleken met andere (bijna) twee keer zo vaak opmerken. Van de LHBTI+'ers heeft 38% wel eens tot heel vaak opgemerkt dat deze groep wordt uitgescholden of gepest. Dit is een groot verschil met niet-LHBTI+'ers, waarvan maar 18% dit opmerkt.

Bevraagde voorbeelden van ongewenst gedrag:

- 1 Onderwerp zijn van roddels/praatjes
- 2 Uitschelden, uitlachen of pesten
- 3 Buitengesloten of vermeden worden
- 4 Ongelijk behandeld worden
- 5 Bedreiging
- 6 Vernieling/bekladding van eigendommen
- 7 Lichamelijke mishandeling
- 8 Seksuele mishandeling

Vormen van ongewenst gedrag zoals bedreigingen, vernielingen van eigendommen en geweld richting LHBTI+'ers komen veel minder vaak voor dan een roddels en praatjes of pesten en buitensluiten. Dit soort ongewenst gedrag uit zich het vaakst in de vorm van bedreiging of het bekladden en vernielen van eigendommen. Van de LHBTI+'ers heeft in Oost-Nederland 24% een bedreiging opgemerkt en 22% bekladding of vernieling van eigendommen. Lichamelijk en seksueel geweld wordt (iets) minder vaak gezien, respectievelijk 19% en 13%. Opvallend is dat vergeleken met onderzoek van het Sociaal Cultureel Planbureau⁹ dit hoge cijfers zijn. Een verklaring voor het verschil is dat in het SCP-onderzoek mensen over de eigen situatie rapporteren, terwijl in dit onderzoek is gevraagd of men in de omgeving iets heeft opgemerkt. Het is enerzijds eenvoudiger om een situatie over een ander te rapporteren, maar

⁹ SCP LHBT-Monitor (2018, p.31) via: https://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2018/LHBT_Monitor_2018

er bestaat ook de mogelijkheid dat men een situatie erger inschat dan deze daadwerkelijk door de persoon zelf wordt ervaren. Figuur 4.2 laat wel zien dat er LHBTI+'ers vaker ongewenst gedrag ervaren dan niet-LHBTI+'ers misschien beseffen.

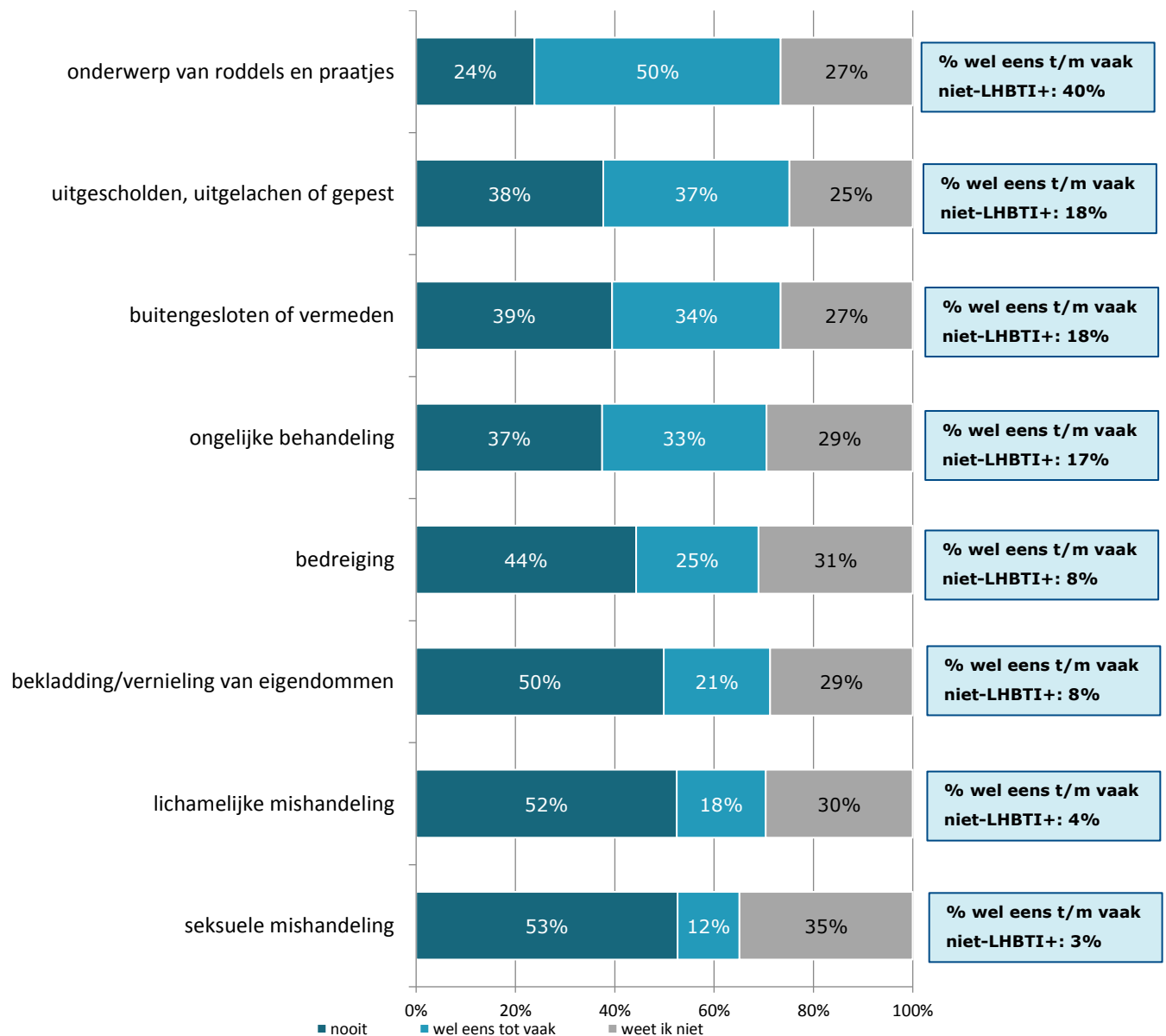

Opvallend is dat inwoners veel minder vaak ongewenst gedrag tegen LHBTI+'ers opmerken. Hoewel inwoners wel vaak merken dat deze groep onderwerp is van roddels en praatjes, is het verschil bij de andere vormen van ongewenst gedrag soms wel twee tot drie keer zo groot.

'Het gaat in Nederland niet slecht op dit vlak als we ons vergelijken met veel andere landen. Toch is er vaak nog steeds sprake van niet openlijke en/of onderhuidse discriminatie van LHBTI-ers. Ik vind dat er binnen onze samenleving alle begrip en ruimte dient te zijn voor iedereen ongeacht geaardheid, geslacht, religieuze, sociale en nationale achtergrond.'

Figuur 4.2

Mate waarin LHBTI+'ers in de eigen woonomgeving ongewenst gedrag richting LHBTI+'ers opmerken

4.2 Zichtbaarheid en bekendheid voorzieningen

'Er is ook een cirkel mensen die uitermate acceptierend en omarmend zijn; maar niemand neemt initiatief om de situatie te verbeteren. Ik denk dat er veel vooroordelen zijn over LHBTI+'ers. deze vooroordelen vormen het negatieve beeld over ons. Zelf denk ik dat dit kan veranderen door LHBTI+'ers in een alledaags beeld neer te zetten; denk aan een queer-koppel in wiskundeboeken op een middelbare school, meer representatie in de media etc. Er komt veel kijken bij de acceptatie.'

Inwoners Gelderland en Overijssel vinden voorlichting belangrijk

'Ik ben gepest op lagere school, omdat ik anders was. Mensen kunnen niet zien wat mijn seksuele instelling is, ik ben namelijk asexueel en vind het hele idee ervan vies. Mensen vinden het concept asexueel vreemd, als ik zeg dat ik dat ben, alsof het niet natuurlijk is dat ik kussen en seks en dergelijke concepten geheel niet aantrekkelijk vind om te doen. Ik maak regelmatig mee dat anderen het niet begrijpen als het naar voren komt. Verder voel ik me best veilig om het erover te hebben. Ik zie mezelf als een van de weinige mensen die behoort tot de groep asexueel. Ik heb nog nooit eerder mensen zoals ik ontmoet, dus weet niet of dat een grote groep is. Wel dat die groep voor de meeste mensen niet eens als mogelijkheid gezien wordt.'

Gemeenten kunnen op verschillende manieren de acceptatie van LHBTI+'ers bevorderen of onder de aandacht brengen. Denk hierbij aan het faciliteren van voorlichting, het organiseren van evenementen of het onder de aandacht brengen bij verenigingen. Uit figuur 4.3 (volgende pagina) blijkt dat van de niet-LBHTI+'ers een ruime meerderheid vindt dat voorlichting en advies belangrijk is, al hebben ze er persoonlijk niet per sé behoefte aan. Zo zegt 82% dat het belangrijk is dat een gemeente bijstand en advies over pesten, uitsluiten en discriminatie faciliteert en 81% dat er voorlichting gegeven moet worden over LHBTI+, gelijke kansen en acceptatie. Ook vindt een meerderheid (66% tot 71%) dat er aandacht voor LBHTI+ in het onderwijs, bij zorginstellingen en bij sportverenigingen moet komen. Iets minder interesse is er voor evenementen ten behoeve van de zichtbaarheid van LHBTI+ of het faciliteren van genderneutrale toiletten.

Hoewel niet-LHBTI+'ers deze voorzieningen vaak wel belangrijk vinden, hebben zij er minder vaak persoonlijke interesse in. Iets meer dan een op de tien (13%) zegt geïnteresseerd te zijn in onafhankelijke bijstand over pesten, uitsluiten en discriminatie. De minste interesse is er voor ontmoetingsplaatsen tussen LHBTI+'ers en anderen, evenementen ten behoeve van de zichtbaarheid en acceptatie van LHBTI+ (beiden 6%) en het faciliteren van genderneutrale toiletten. Vijf procent zegt geïnteresseerd te zijn in deze laatste categorie.

'Ik heb de ervaring dat ik door mede homoseksuele mannen en -vrouwen wordt beledigd en niet geaccepteerd op basis van mijn leeftijd. Ik ben homoseksueel (69 jaar) en zou erg geholpen zijn wanneer ouderen geaccepteerd zouden worden binnen de homogemeenschap. Nu beschimpen ze me met 'opa' of 'ouwe'. Het is moeilijk voor mij om mijn seksegenoten (m/v) aan te geven bij het meldpunt of de politie maar het zou wel moeten.'

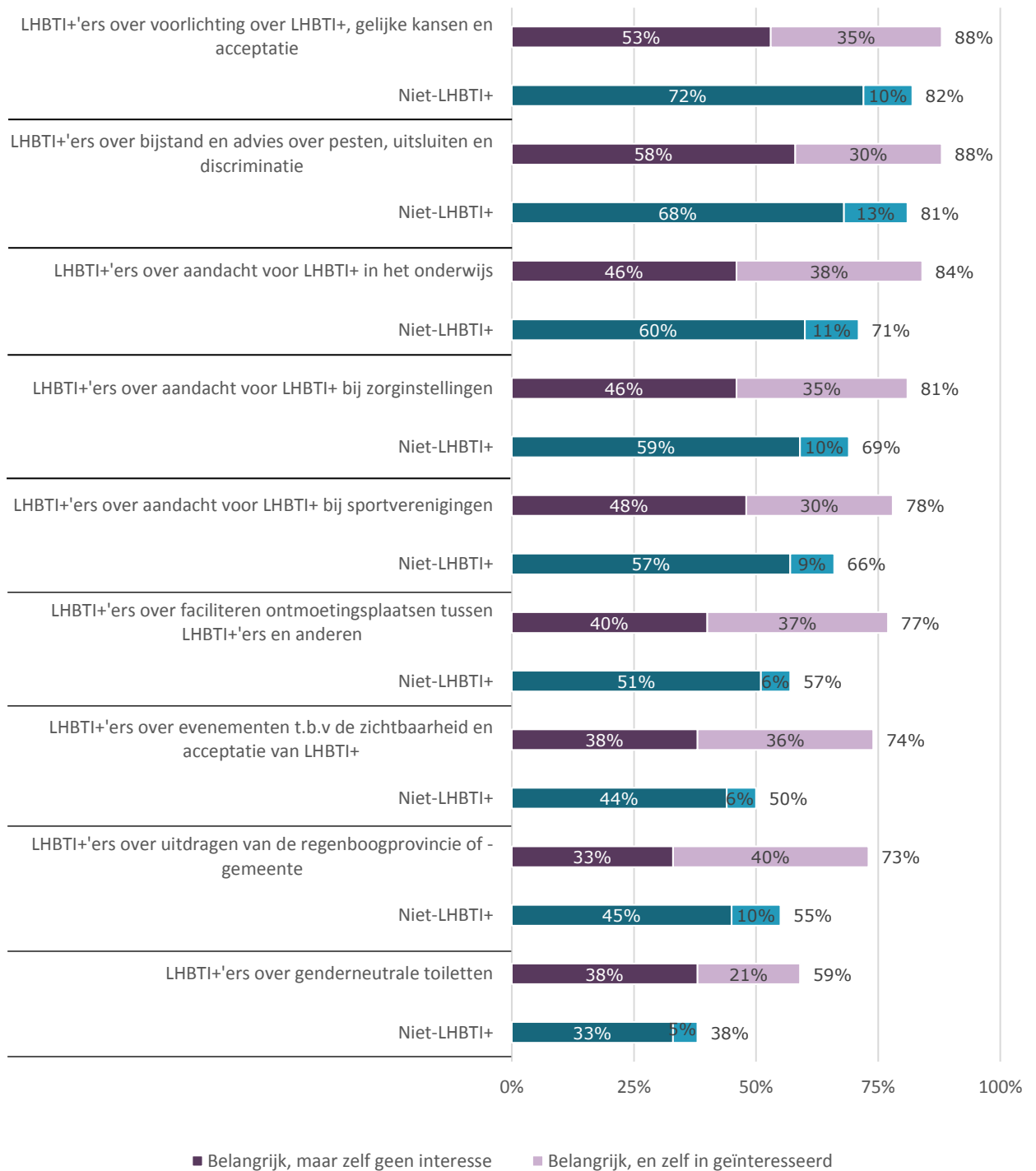
LHBTI+'ers hebben zelf meeste interesse in het uitdragen van de regenboogoverheid

Figuur 4.3 laat ook zien dat LHBTI+'ers net als andere inwoners voorlichting over gelijke kansen en acceptatie samen met bijstand en advies over pesten, uitsluiten en discriminatie het belangrijkste vinden. Opvallend is dat zij zelf het meest interesse hebben in het uitdragen van de regenboogprovincie- of gemeente (40%). Dit houdt in dat een gemeente of provincie uitspreekt dat zij actief blijvend beleid gaan ontwikkelen dat zich richt op de acceptatie, veiligheid en emancipatie van mensen die behoren tot de LHBTI+-groep. Aandacht voor LHBTI+ in het onderwijs en het faciliteren van ontmoetingsplaatsen tussen LHBTI+'ers en anderen completeren de top-3.

Figuur 4.3

Mate waarin LHBTI+'ers en niet LHBTI+'ers voorzieningen t.b.v. de acceptatie van LHBTI+ belangrijk vinden

In een aanvullende analyse is gekeken of leeftijd invloed heeft op de mate waarin iemand een voorziening belangrijk vindt (ongeacht of zij hier belang bij hebben). Onder LHBTI+'ers zijn geen significante verschillen gevonden. Bij niet-LHBTI+'ers valt op dat 60-plussers voorlichting op scholen en in zorgcentra significant vaker belangrijk vinden dan 40-minners.

Organisaties die opkomen voor LHBTI+-rechten niet bij iedereen bekend

Naast acties die overheden kunnen ondernemen zijn er vele andere organisaties die opkomen voor de rechten van LHBTI+'ers. Deze organisaties zijn echter lang niet altijd bekend onder zowel LHBTI+'ers als onder andere inwoners. Gevraagd is of ze de organisaties in tabel 4.3 kennen én of ze weten wat deze organisaties doen voor de LHBTI+-gemeenschap. Minst bekend onder niet-LHBTI+'ers zijn Roze in Blauw (65% zegt de organisatie niet te kennen), Meldpunt internet discriminatie (50%) en de antidiscriminatievoorzieningen (45%). Het aandeel niet-LHBTI+'ers dat wel weet waar deze organisaties voor staan is relatief klein. Het bekendst zijn belangenorganisaties als het COC, SWAO en Roze 50+, 25% van niet-LHBTI+'ers weet wat zij doen voor de doelgroep. Onder LHBTI+'ers is de bekendheid van de organisaties groter, net iets meer dan de helft weet wat belangenorganisaties zoals het COC voor hen doen.

Tabel 4.3

Bekendheid organisaties die hulp bieden bij uitsluiting en discriminatie

ORGANISATIES		IK WEET WAT DEZE ORGANISATIE DOET VOOR LHBTI+'ERS	IK KEN DE ORGANISATIE MAAR WEET NIET WAT ZE DOEN VOOR LHBTI+'ERS	IK KEN DEZE ORGANISATIE NIET
Antidiscriminatievoorziening / Meldpunt discriminatie	LHBTI+	32%	29%	40%
	Niet LHBTI+	19%	37%	45%
Politie	LHBTI+	39%	54%	7%
	Niet LHBTI+	24%	69%	7%
College voor de Rechten van de Mens	LHBTI+	34%	43%	23%
	Niet LHBTI+	25%	51%	24%
Meldpunt internet discriminatie (Mind)	LHBTI+	23%	30%	46%
	Niet LHBTI+	17%	33%	50%
Belangenorganisaties als het COC, SWAO, Roze 50+	LHBTI+	52%	24%	24%
	Niet LHBTI+	25%	33%	42%
Roze in blauw	LHBTI+	43%	20%	37%
	Niet LHBTI+	15%	20%	65%

De bekendheid van deze organisaties is in (zeer) stedelijke gemeenten over het algemeen groter dan in de weinig tot niet-stedelijke gemeenten. Dit geldt met name voor de ADV's, belangenorganisaties en Roze in Blauw. Voor het College voor de Rechten van de Mens en Mind geldt dit niet.

Casus 'Erkenning voor vrouw zijn'

Een vrouw heeft een telefoonabonnement bij een provider. Na een lang traject van medicijnen en operaties is ze trots als vrouw verder te kunnen leven. De provider wilde haar geslachtswijziging echter niet aanpassen in de administratie. In de gemeentelijke basisadministratie staat melder wel als vrouw geregistreerd net als op alle officiële documenten. Uiteindelijk belde ze de lokale ADV. De ADV heeft de melding onderzocht op geldende wet- en regelgeving. Na een hoor en wederhoor procedure is er een verzoek ingediend bij het College voor de Rechten van de Mens. Tijdens de openbare zitting werd al snel duidelijk dat er sprake van verboden onderscheid op basis van geslacht. Provider heeft excuus gemaakt en melder gecompenseerd middels een schadevergoeding. De vrouw is daarmee erkent in haar zijn. Haar strijd en uitspraak geeft andere transgenders mogelijkheden om hun recht beter te beschermen.

5

HOOFDSTUK

Ervaringen en incidenten LHBTI+'ers

5. Ervaringen en incidenten LHBTI+'ers

'Ik zal mijn man op het treinperron geen zoen geven ter begroeting of afscheid. Dat doen we wel in de auto of thuis. Daar voelt het in de stad niet veilig genoeg voor. Maar dat kan ook onze invulling zijn! We zijn in onze straat volledig geaccepteerd. Daar is er geen enkel probleem. Iedereen weet dat wij eerder beiden een heterorelatie hadden en (klein)kinderen hebben. Die logeren bijvoorbeeld ook bij ons. Verder is mijn leven heel "normaal" en pas ik ook niet zo in de gaywereld. Ik hou me daar wat buiten.'

Inwoners die aangaven in de categorie LHBTI+ te vallen zijn gevraagd of zij nog een aantal aanvullende vragen wilden invullen, specifiek gericht op deze doelgroep. Van de 647 LHBTI+'ers die deelnamen aan het onderzoek vulden 479 de aanvullende vragen in. De resultaten hieronder worden niet verder uitgesplitst naar regio of provincie om de resultaten betrouwbaar te houden.

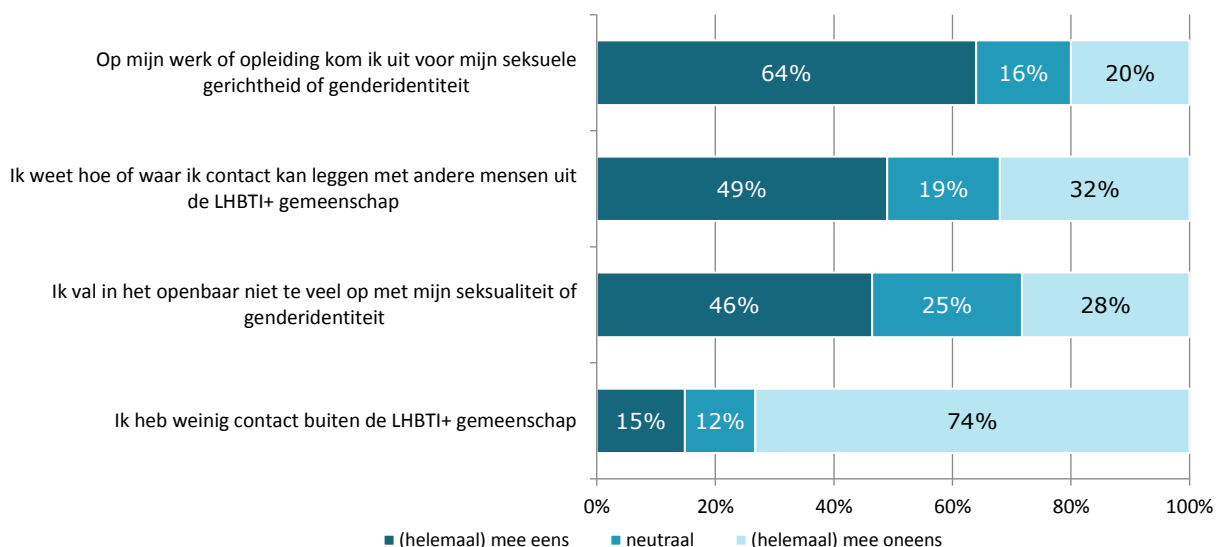
5.1 Ervaren acceptatie

Driekwart LHBTI+'ers heeft voldoende contact buiten de LHBTI+-gemeenschap

In het tweede hoofdonderdeel van de vragenlijst is gevraagd in hoeverre LHBTI+'ers als zodanig herkenbaar zijn, hoe zij zich uitdragen en of ze veel contact hebben buiten de eigen gemeenschap. In Gelderland en Overijssel samen zegt bijna twee op de drie dat zij er op hun werk of opleiding voor uitkomen dat zij LHBTI+'er zijn en vindt driekwart dat ze voldoende contact hebben buiten de LHBTI+ gemeenschap. Iets minder dan de helft zegt in het openbaar niet te veel op te vallen met de eigen seksualiteit of genderidentiteit.

Figuur 5.1

Stellingen over het uitdragen als LHBTI'er en het contact met anderen

Vrienden en familie accepteren LHBTI+'ers het meest

LHBTI+'ers voelen zich het meest geaccepteerd door vrienden en familie. Vrienden scoren het hoogst (8,7), gevolgd door broers en/of zussen (8,4). Daarna volgen onder meer ouders, leerkrachten, klasgenoten/collega's en andere familieleden (resp. 8,2 en 8,1). Gemiddeld genomen staat iets meer dan een op de tien van deze personen negatief tegenover LHBTI+'ers. Een eventuele geloofsgemeenschap staat het meest afkeurend tegenover LHBTI+'ers, al waardeert deze groep de acceptatie van gelovigen nog wel gemiddeld met een 7,2. Een op de vijf zegt niet geaccepteerd te worden door de eigen geloofsgemeenschap.

Tabel 5.1

Gemiddelde rapportcijfers van LHBTI+'ers voor acceptatie door anderen

	CIJFER	% ONVOLDOENDE
Vrienden	8,7	6%
Broers/zussen	8,4	10%
Ouders	8,2	15%
Leerkrachten/leidinggevenden	8,2	12%
Andere familieleden	8,1	12%
Collega's/klasgenoten	8,1	11%
Sportvereniging	7,8	13%
Tijdens het uitgaan	7,7	11%
In de buurt	7,6	15%
Geloofsgemeenschap	7,2	22%

Sterk gelovige LHBTI+'ers ervaren minder acceptatie

'Ik ben lang getrouwd geweest. Eigen huis, baan, vrouw en kinderen. Ik ben nu gescheiden. De kerkgemeenschap waar ik lid van ben accepteert geen homoseksualiteit. Toch mag ik wel mijn functie binnen de kerk blijven uitoefenen en laten ze me in mijn waarde.'

LHBTI+'ers die aangeven sterk tot zeer sterk betrokken te zijn bij hun geloof ervaren met name vanuit de ouders weinig acceptatie. De ouders scoren met een 7,0 het laagst van alle categorieën onder deze groep LHBTI+'ers. Ook broers/zussen, andere familieleden en de school of het werk stellen zich veel minder acceptierend op als het om een sterk gelovige LHBTI+'er gaat.

In matig tot sterk stedelijke gebieden is de acceptatie tijdens het uitgaan significant lager (resp. 7,7 en 7,6) ten opzichte van uitgaan in weinig stedelijke gebieden (8,2). Dit is opvallend, aangezien de gemiddelde acceptatie in weinig stedelijke gebieden lager ligt dan in stedelijke(re) gemeenten.

5.2 Discriminatie en incidenten

18%

zegt in de afgelopen 12 maanden wel eens intolerant, discriminerend of ongelijk behandeld te zijn omdat zij LHBTI+'er zijn.

Bijna een op de vijf maakt in Oost-Nederland incident mee

Van de LHBTI+'ers die de aanvullende vragen invulden, maakte ongeveer een op de vijf (18%) een incident mee waarin zij naar eigen zeggen intolerant, discriminerend of ongelijk werden behandeld. Voor 73% gold dat het hier om 5 of minder incidenten ging. Voor 12% ging het om 6 tot 10 incidenten en bij 15% van hen gaat om 10 incidenten of meer.

Let op: in het vervolg van hoofdstuk 5.2 gaat het in absolute aantallen nog maar om 64 respondenten. Deze resultaten moeten daarom als indicatief worden beschouwd, hier kunnen geen conclusies aan worden verbonden.

'Hoeveel keer bent u in de afgelopen 12 maanden intolerant, discriminerend of ongelijk behandeld?'

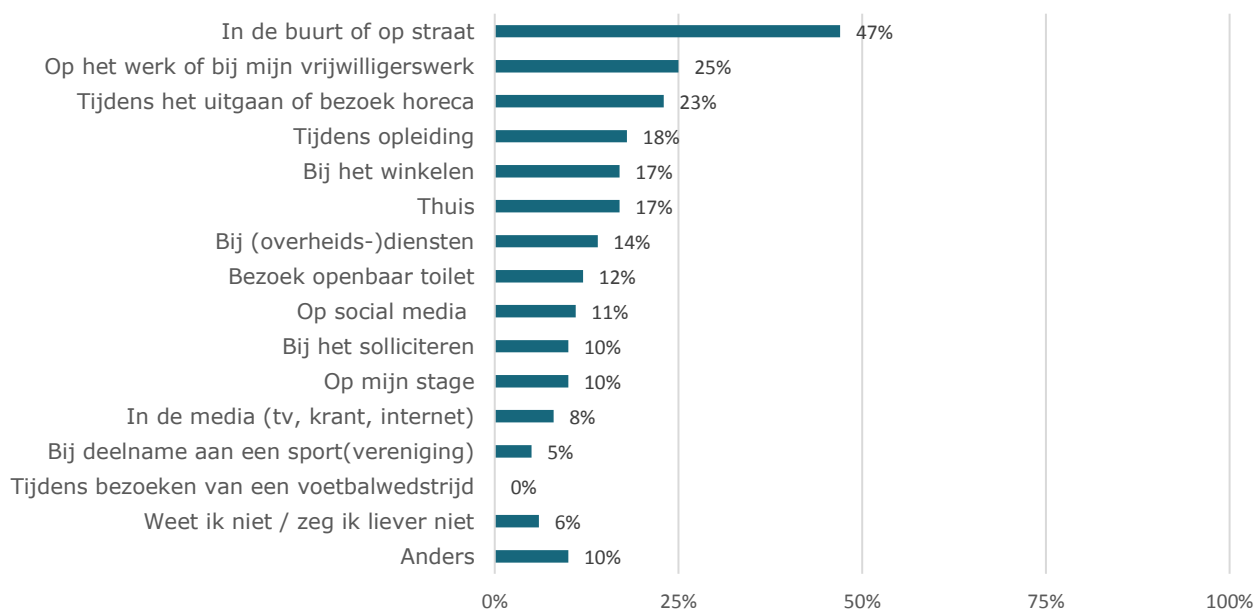
- 1 keer (12%)
- 2 keer (28%)
- 3 keer (15%)
- 4 keer (8%)
- 5 keer (10%)
- 6 tot 10 keer (12%)
- 10 keer of vaker (15%)

Waar komen incidenten voor?

Eerder bleek al dat 'op straat' de voornaamste plek is waar mensen zich wel eens tot vaak onveilig voelen. Wanneer er daadwerkelijk een incident heeft plaatsgevonden, kwam dit in bijna de helft van de gevallen (47%) ook voor op straat. Een kwart zegt dat dit of op het werk of tijdens een bezoek aan een horecagelegenheid gebeurde. Er zijn (bijna) geen incidenten naar voren gekomen die plaats hebben gevonden bij sportverenigingen of het bezoek van een voetbalwedstrijd¹⁰.

Figuur 5.2

Locatie van ongelijke behandeling en intolerant of discriminerend gedrag

¹⁰ Door het lage absolute aantal respondenten is het is mogelijk dat geen van de LHBTI+'ers een voetbalwedstrijd heeft bezocht, deze cijfers zijn daarom indicatief.

Wat is er bij de incidenten gebeurd?

De meest voorkomende incidenten vallen in de categorie onheuse bejegening. Het gaat dan vooral om het krijgen van opmerkingen of uitgescholden worden door anderen, ongelijke behandeling, treiteren/pesten of roddelen. Bij de helft van de incidenten had dit een sterk negatieve invloed op het slachtoffer. Een kwart zegt dat het incident hen juist sterker heeft gemaakt.

Meest voorkomende incidenten

- 1 Opmerkingen of schelden (56%)
- 2 Ongelijke behandeling (43%)
- 3 Treiteren/pesten (36%)
- 4 Roddelen (36%)
- 5 Contact vermijden/uitsluiting (26%)

49%

zegt dat het incident een (sterk) negatieve invloed op hen heeft gehad. Een kwart zegt dat het achteraf een positieve invloed had, het heeft hen bijv. sterker gemaakt.

Casus 'Opkomen voor mijn rechten'

Enige tijd geleden liet ik mijn werkgever weten een transvrouw te zijn. In eerste instantie leek dit geen probleem maar na verloop van tijd toen ik steeds meer vrouw werd kwam er meer weerstand van collega's op de werkvloer. Deze weerstand uitte zich in negeren, tegenwerken en weigering om met mij samen te werken. Ik voelde mij steeds meer geïntimideerd door een groep collega's, met regelmaat kreeg ik te horen dat ik maar weer eens normaal moest gaan doen. Ik voelde me in alle lagen van de organisatie afgewezen en niet gehoord. Al jarenlang bekleedde ik een leidinggevende functie binnen het bedrijf. Door mijn transitie werd ik vervolgens gedwongen om op een andere afdeling ongeschoolde arbeid te gaan verrichten. De cultuur op deze afdeling voelde erg onveilig en ik merkte dat ik daar niet mezelf kon zijn. Er werd mij verteld dat ik dat maar moest accepteren. Ook kon ik geen gebruik maken van de dameskleedkamer en toilet omdat collega's zich niet met mij wilden omkleden. Tijdens de lunchpauzes zat ik in mijn auto te eten omdat ik mij niet welkom voelde. Ik heb geprobeerd hierover te praten met mijn leidinggevende en met de vertrouwenspersoon maar dit leverde voor mij niet het gewenste resultaat op. Uiteindelijk kwam ik ziek thuis te zitten. Omdat ik mij gediscrimineerd voelde heb ik contact gelegd met het lokale ADV. Na het eerste gesprek met mijn klachtbehandelaar werd mij uitgelegd dat er een onderzoek gestart kon worden op basis van de door mij aangeleverde stukken en verhaal. Ik vond de start van deze procedure heel zwaar, ik kreeg te maken met veel herbelevingen van wat ik had meegemaakt. De ondersteuning van de klachtbehandelaar was hierin heel fijn en samen hebben wij mijn kant van het verhaal op papier gezet. Dit was voor mij de eerste stap naar verwerking. Ik heb uiteindelijk niet 'gelijk gekregen' omdat er te weinig bewijs op papier of op film stond. Toch voel ik mij gesterkt doordat ik samen met het ADV voor mijn rechten ben opgekomen.

Veel incidenten niet gemeld

Vier op de tien genoemde incidenten zijn niet gemeld bij een officiële instantie of naasten. LHBTI+'ers die een incident meemaakten zeggen veelal dat het incident niet belangrijk genoeg is, of dat melden toch niet helpt.

40%

zegt het incident niet te hebben gemeld. De twee belangrijkste redenen zijn dat ze het incident niet belangrijk genoeg vonden (39%) en dat melden in hun ogen toch niet helpt (43%).

'Het belangrijkste dat ik wil meegeven is dat je er iets van moet zeggen! "Ieder mens is een mens", zeg ik altijd. Ik spreek mensen erop aan als ze schelden en anderen discrimineren. Dat zouden meer mensen moeten doen!'

'Ik woon samen met mijn man, en we ervaren onze leefomgeving als veilig. Daardoor is mijn weerbaarheid goed. Ik merk wel dat anderen LHBTI+'-ers de weg naar hulp soms niet weten te vinden. Geef daarom bekendheid aan meldpunten en organisaties zoals COC en Roze in Blauw, die helpen als er problemen zijn. Overheden zouden zich daarin zichzelf meer moeten laten zien en bereidheid tonen. Laten zien dat je er bent voor de doelgroep.'

1

BIJLAGE

Stedelijkheid in Nederland

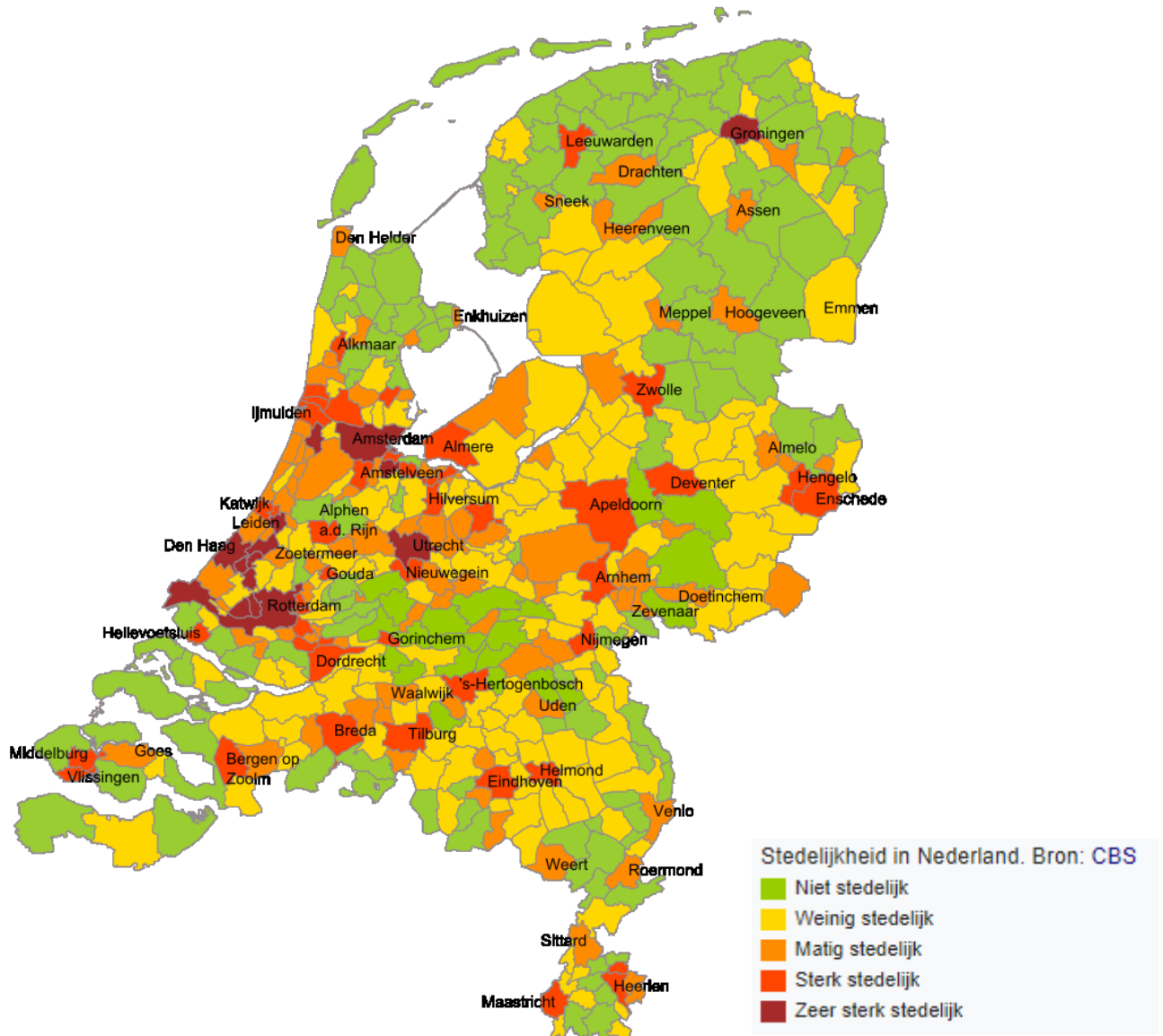

1. Stedelijkheid in Nederland

Bijlage 1

Kaart van stedelijkheid in Nederland (bron: CBS)

GELDERLAND	MATE VAN STEDELIJKHEID	GEMEENTE	MATE VAN STEDELIJKHEID
Aalten	Weinig	Maasdriel	Weinig
Apeldoorn	Sterk	Montferland	Weinig
Arnhem	Sterk	Neder-Betuwe	Niet
Barneveld	Weinig	Neerijnen	Niet
Berg en Dal	Weinig	Nijkerk	Matig
Berkelland	Weinig	Nijmegen	Sterk
Beuningen	Weinig	Nunspeet	Weinig
Bronckhorst	Niet	Oldebroek	Weinig
Brummen	Weinig	Oost Gelre	Weinig
Buren	Niet	Oude IJsselstreek	Weinig
Culemborg	Matig	Overbetuwe	Weinig
Doesburg	Weinig	Putten	Weinig
Doetinchem	Matig	Renkum	Weinig
Druten	Weinig	Rheden	Matig
Duiven	Matig	Rozendaal	Weinig
Ede	Matig	Scherpenzeel	Weinig
Epe	Weinig	Tiel	Matig
Elburg	Weinig	Voorst	Weinig
Ermelo	Weinig	Wageningen	Sterk
Geldermalsen	Weinig	West Maast en Waal	Niet
Harderwijk	Matig	Westervoort	Matig
Hatterij	Weinig	Wijchen	Matig
Heerde	Weinig	Winterswijk	Matig
Heumen	Weinig	Zaltbommel	Weinig
Lingewaal	Niet	Zevenaar	Matig
Lingewaard	Weinig	Zutphen	Sterk
Lochem	Weinig		

OVERIJSEL	MATE VAN STEDELIJKHEID	GEMEENTE	MATE VAN STEDELIJKHEID
Almelo	Sterk	Oldenzaal	Matig
Borne	Matig	Olst-Wijhe	Niet
Dalfsen	Niet	Ommen	Niet
Deventer	Sterk	Raalte	Weinig
Dinkelland	Niet	Rijssen-Holten	Matig
Enschede	Sterk	Staphorst	Niet
Haaksbergen	Matig	Steenwijkerland	Weinig
Hardenberg	Weinig	Tubbergen	Niet
Hellendoorn	Weinig	Twenterand	Weinig
Hengelo	Sterk	Wierden	Weinig
Hof van Twente	Weinig	Zwartewaterland	Weinig
Kampen	Matig	Zwolle	Sterk
Losser	Weinig		

